

SMALL CHRISTIAN COMMUNITIES EN GEMEENTE- EN GELOOFSOPBOUW IN DE KATHOLIEKE KERK

Mogelijkheden en valkuilen bij het vormen en continueren van SCC's

Lezing tijdens het pastoraal congres, 3 maart 2008 te Helvoirt

Dr. Erik Sengers*

Inhoud

1. Kleine kerkgemeenschappen: iets nieuws?
2. De kracht van de kleine groep
3. Kleine kerkgemeenschappen in de protestantse kerken
4. Kleine kerkgemeenschappen en kerkopbouw
5. Conclusie

Inleiding

In de aankondiging van deze studiedag heeft u over mij kunnen lezen dat ik mede-auteur ben van *Levend Lichaam*, een studieboek over kerkopbouw. Dit boek is tot stand gekomen in een intensief proces, waaraan we als auteurs een paar jaar hebben besteed. Niet alleen spraken we als auteurs over onze vakinhoudelijke kennis en over de opzet van het boek, we spraken ook met elkaar over onze theologie, onze visie op de kerk, onze gelovige ontwikkeling en onze spiritualiteit. Tijdens een van de gesprekken merkte een collega op hoe belangrijk het voor zijn geloofsvorming is geweest om in kleine groepen actief te zijn, en – voegde hij er aan toe – dat geldt misschien wel voor iedereen. Hier had hij natuurlijk een belangrijk punt te pakken, zeker binnen het vak kerkopbouw. Mensen leren een gelovige houding bij uitstek in kleine groepen: in parochiële jongerengroepen, bij kernen van Youth for Christ, op een zangkoor of bij de misdienaars, in het gezin. Hoe groot de wereldkerk ook is, ze vindt haar basis in kleine groepen waar lief en leed worden gedeeld, waar wordt gezongen en gebeden, waar de Schriften worden opengeslagen en naastenliefde wordt beoefend. Waar dat gebeurt, in groepen groot of klein, ontstaan christelijke gemeenschappen, ontstaat kerk.

Deze spirituele inleiding is geen goede graadmeter voor de rest van mijn verhaal. In deze lezing wil ik met u op een wat meer sociologische wijze kijken naar kleine groepen in de kerk, naar Small Christian Communities. Sociologie houdt zich namelijk bij uitstek

bezig met groepen, groot of klein, de verschillen tussen groepen, de relaties tussen mensen in die groepen, de rol van groepen in grotere verbanden, en de beelden die er van groepen leven binnen en buiten de groep. Sociologie kan dus misschien helpen de betekenis van kleine groepen voor kerkopbouw beter te begrijpen, het belang ervan voor individuele geloofsontwikkeling in te zien en zo het instrument van de Small Christian Communities beter inzetten in de kerk. In het eerste deel van mijn lezing zal ik het fenomeen van Small Christian Communities nader bekijken. Daarna zal ik ingaan op de functies die kleine groepen vervullen voor individuele leden en voor grotere groepen. In het derde deel zal ik enkele verschillen aangeven tussen Small Christian Communities en 'groeigroepen', een verschijnsel in evangelische kringen in de protestantse kerk. Tenslotte zal ik het belang van Small Christian Communities voor de kerken relativeren en daarmee hopelijk in een evenwichtig perspectief zetten. Want ook daarin kan de sociologie behulpzaam zijn voor de kerkopbouw.

1. Kleine kerkgemeenschappen: iets nieuws?

Waar hebben we het over als we praten over Small Christian Communities? In het rapport van het KASKI, dat de aanleiding is geweest voor deze studiedagen, wordt de volgende definitie gehanteerd: Small Christian Communities zijn kleine groepen (8-15 mensen) die op een of andere manier een binding hebben met de RK-Kerk en die

regelmatig (eens per 1 à 2 weken of in blokken van bijeenkomsten) bij elkaar komen om te bidden en het geloof met elkaar te delen. Het grappige is dat in de enquête naar de parochies een andere omschrijving is gehanteerd: daar gaat het over groepen van 5-20 deelnemers, die regelmatig en gedurende langere tijd bij elkaar komen om het geloof te delen en te bidden. In het werk van de Amerikaanse bedenker van het concept, Baranowski, heb ik geen definitie kunnen vinden. Een ander opvallend punt is dat er twee begrippen in het veld circuleren. In het rapport van het KASKI wordt gesproken over Small Christian Communities, terwijl de titel van het boek van Baranowski spreekt over Small Church communities. In het Nederlandse materiaal, bijvoorbeeld van het bisdom Utrecht, wordt gesproken over kleine kerkgemeenschappen, en niet over kleine geloofsgemeenschappen. Het verschil lijkt banaal, maar het heeft nogal wat consequenties. Als we praten over church communities komen we snel in een kerkopbouwkundige discussie terecht, en worden de gemeenschappen onderdeel van de reorganisatie van de kerk in moeilijke tijden. Zo spreken ook Baranowski en het bisdom Utrecht erover. Als we praten over christian communities is de focus eerder op geloofsopbouw en vorming, op het samenkomen rond de persoon van en in de geest van Christus. Het spannende is denk ik om geloofsopbouw en kerkopbouw samen te blijven zien, en niet de nadruk te leggen op een van de twee.

Als we met deze algemene omschrijving aan de gang gaan, is mijn eerste opmerking dat Small Christian Communities helemaal niets nieuws zijn in het leven van de kerk. In de kerk hebben altijd al kleine kerkgemeenschappen, om vanaf nu maar over te schakelen op de gebruikelijke Nederlandstalige term, bestaan. Jezus zelf verzamelde met de twaalf apostelen al een kleine geloofsgroep om zich heen. In de tijd van het oude christendom kwamen christenen in kleine groepen in prive-huizen bij elkaar. De eerste kloostergemeenschappen ontstonden doordat kleine groepjes christenen zich terugtrokken uit de hektiek van de samenleving. In de middeleeuwen waren er de broederschappen waarin sociale, religieuze en soms vakmatige aspecten onderling uitgewisseld werden. In de vroeg-moderne tijd

was er een grote opbloei van verenigingen, broederschappen en genootschappen, vaak voor een bepaalde doelgroep zoals jongeren, meisjes, vrouwen en moeders, arbeiders, waarin in kleine, vaak parochieel georganiseerde groepen een bepaalde devotie of bedevaart werd gestimuleerd. Na het Tweede Vaticaans Concilie kwamen in Nederland de parochiële gespreksgroepen op, waar gesproken werd over de veranderingen in de kerk en de betekenis van het geloof voor het individu en de plaats in de samenleving. Dit korte historische overzicht maakt duidelijk dat kleine kerkgemeenschappen niets nieuws zijn, maar een constante factor in de geschiedenis en het leven van de kerk. Ook in de geschiedenis van het protestantisme zijn kleine geloofsgroepen wijdverbreid, onder andere als bijbelstudiegroep.

Mijn tweede opmerking is dat de omschrijving zo algemeen is, dat heel veel groepen er onder kunnen vallen. Laat ik twee voorbeelden gebruiken uit mijn eigen levensverhaal. Toen ik nieuw kwam wonen in Amsterdam-Oost heb ik me aangesloten bij de lectorengroep. We bespraken de lezingen van de komende zondag, spraken onze gebeden uit aan het begin en eind van de bijeenkomst, deelden lief en leed van de deelnemers en van de parochie. Zijn wij dan een kleine kerkgemeenschap? Volgens de definitie zou dat goed kunnen, anderzijds waren we gewoon een lectorengroep, zoals heel veel parochies die hebben. Een tweede voorbeeld is actueler. Al jaren zing ik op een koor, dat ooit begonnen is als liturgische werkgroep. Momenteel is onze hoofdbezigheid het zingen, maar we zijn nog steeds meer dan een koor. We besteden namelijk regelmatig aandacht aan religieuze en maatschappelijke thema's, we bespreken de inhoud van wat we zingen, we willen dat ons zingen een relatie heeft met de liturgie en met de parochie, ook hier delen we lief en leed met elkaar. Zijn we een kleine kerkgemeenschap? Volgens de definitie zou dat goed kunnen, hoewel: we hebben meer dan twintig leden dus dan val je er weer buiten. Maar los van alle sofistieke discussies hoop ik dat u het punt ziet: de omschrijving is zo algemeen dat eigenlijk heel veel groepen eronder kunnen vallen, ook bestaande groepen kunnen zich als kleine kerkgemeenschap profileren, of worden kleine kerkgemeenschap genoemd terwijl ze het niet willen zijn. Daardoor verliest het

begrip zijn kracht, bovendien is het begrip Small Church Community volgens mij iets specifieker bedoeld.

Als het begrip Small Church Community eigenlijk niets nieuws onder de zon is, en als het zo algemeen gedefinieerd is dat het geen nieuwe inbreng heeft in het kerkelijk leven, wat is dan de waarde ervan? Heeft het wel zin met dit begrip aan de gang te gaan? Dat denk ik wel. We zitten namelijk als kerk in een overgangsfase naar een nieuwe tijd, waarvoor nieuwe vormen van organisatie en verkondiging nodig zijn, en kleine kerkgemeenschappen kunnen daarbij behulpzaam zijn. De nieuwe eisen laten zich het beste aftekenen door te kijken naar het model van de volkskerk, dat tot de tweede helft van de vorige eeuw, en op sommige plaatsen nog, de kerkelijke socialisatie en kerkelijke organisatie heeft bepaald. Een volkskerk is een vrij bureaucratische manier van organisatie: mensen worden als leden van een kerk geboren, ze doorlopen standaard programma's van socialisatie, ze nemen deel aan de rituelen, de kerk is er voor de hele gemeenschap in de buurt, en men verwacht dat de leden ook actief zullen worden in de kerk. Zo'n kerk biedt een grote mate van stabiliteit en continuïteit, maar het geloofsleven gaat niet diep en wordt gestuurd door de omgeving. Bovendien wordt duidelijk dat als gevolg van individualisering, secularisatie en een groter aanbod aan seculiere en religieuze alternatieven voor kerkelijke activiteiten, dit model zijn langste tijd gehad heeft. Wat tegenwoordig gevraagd wordt is een meer individuele aandacht voor het geloofsleven, met ruimte voor persoonlijke vragen, waar bescherming en identiteit geboden wordt in een wereld die niet altijd meer weet waar het in de kerk over gaat. Daaraan kunnen kleine, gelovige kernen erg dienstbaar zijn.

2. De kracht van de kleine groep

Wat is dan de kracht van kleine groepen dat ze dit doen? En wat zijn de zwakke punten van groepen? Laat ik beginnen een definitie te geven van een 'groep': een aantal mensen vormen een groep als ze 1. regelmatig en op een directe manier met elkaar omgaan, 2. men zich bewust is van elkaar en het gevoel heeft een groep te zijn (met andere woorden: er is een groepsidentiteit), 3. als het gedrag van de leden wordt gereguleerd door normen en 4. als

men elkaar nodig heeft om bepaalde doelen te bereiken of taken uit te voeren. Uit deze omschrijving zien we al een aantal belangrijke functies die groepen vervullen in grotere sociale verbanden en de samenleving. Groepen voldoen aan de basale menselijke behoefte van sociaal contact. Groepen geven mensen een zin in het leven door bepaalde taken op zich te nemen. Groepen vervullen een belangrijke rol voor de samenleving doordat ze snel en efficiënt bepaalde problemen kunnen oplossen. Een groep geeft de leden een identiteit, en daardoor grotere individuele en sociale stabiliteit. En tenslotte socialiseren groepen de leden in de normen van een bepaalde groep, van hun eigen groep maar ook van de grotere verbanden waarbinnen die groep functioneert. Deze omschrijvingen en bepalingen gelden voor alle groepen, ook voor kleine kerkgemeenschappen. Ook daarin worden mensen gesocialiseerd, nemen ze deel aan de gezamenlijke taak of opdracht, krijgen de leden een identiteit.

Maar als deze positieve aspecten ook voor kleine kerkgemeenschappen gelden, zullen deze groepen ook op de nadelen moeten letten. Christenen zijn wat dat betreft voor sociologen geen bijzondere of betere mensen. Ten eerste wil ik erop wijzen dat groepen niet gemakkelijk te vormen zijn. We kunnen wel mensen bij elkaar brengen en ze een taak of doel geven, maar daarmee wordt het nog geen groep. Ze moeten eerst de structuren en patronen ontwikkelen die ze ook tot groep maakt. Zo moeten ze het eerst eens worden over de waarden en doelen die in een groep nagestreefd worden. Ze moeten duidelijkheid hebben over de formele en, veel belangrijker, de informele normen die in een groep gelden. Er moeten patronen ontstaan van communicatie en vertrouwen, waardoor de activiteiten van de leden van een groep goed op elkaar kunnen worden afgestemd. Er moet iets van een formele of informele leiderschapstructuur ontstaan. En tenslotte moeten de leden de vaardigheden ontwikkelen om individueel en gezamenlijk de taken te verrichten die van ze gevraagd worden. U begrijpt dat deze patronen niet vanzelf komen, en als ze niet worden voorgegeven aan een groep kunnen ze het onderwerp zijn van onderhandeling of strijd. En als de groepsleden er niet uitkomen, zal de groep slecht

functioneren en uiteindelijk desintegreren, en ophouden te bestaan als groep.

Verder zijn er nog een aantal andere aspecten van groepen die voor ogen gehouden moeten worden voordat enthousiast kleine groepen overal gepromoot worden. In groepen worden mensen gesocialiseerd, maar dat kan ook doorslaan naar conformiteit en groepsdwang. Daardoor komen mensen niet op het punt waartoe ze zijn geroepen, maar waar de groep vindt dat ze heen moeten gaan. Verder heeft elke groep leiders nodig, maar niet iedereen is geschikt om leider te worden. Leiders kunnen ook bepalend zijn en een ongezonde invloed hebben, of mensen kunnen een leiderschapspositie ambiëren om eigen tekortkomingen te compenseren. Een ander interessant fenomeen in groepen is dat er mensen bij een groep zijn die wel komen, maar niet meedoen. Ze zullen komen voor de gezelligheid, voor contacten, of voor persoonlijke doelen, maar niet voor de doelen en taken van de groep. Als er teveel van dit soort mensen in een groep zitten, wordt het moeilijk de doelen van de groep te bereiken. Tenslotte kan de identiteit van een groep zo sterk worden, dat de groep gesloten raakt ten opzichte van de buitenwereld. In de groep kunnen vastgeroeste beelden gaan ontstaan over buitenstaanders en andere groepen, die een gezonde interactie van de groep met de omgeving hinderen. Intern kunnen de normen zo vast worden dat ze niet meer vatbaar zijn voor verandering, waardoor de groep niet kan reageren op interne of externe veranderingen.

Kleine groepen hebben dus een belangrijke functie voor de leden, ook in de kerk, ook in de katholieke kerk. Ze kunnen mensen helpen te groeien in geloof en bekend te raken met de grotere kerkgemeenschap. Ze bieden een kader waarbinnen ervaring kan worden opgedaan met de liturgie en met de Schrift, en met het leven van de kerk. Ze bieden een structuur waarin door middel van gebed, studie of het beoefenen van naastenliefde kan worden bijgedragen aan de doelen van de kerk. Ze geven mensen geborgenheid en identiteit binnen het geheel van de kerkgemeenschap, maar ook binnen de samenleving. Tegelijk zult u allen ook de nadelen van kleine groepen kennen: de groepen die niet goed functioneren omdat ze nooit de basisstructuren van een groep hebben ontwikkeld, die het contact met de parochie

verloren hebben, die andere waarden, normen en doelen formuleren dan waar de bredere geloofsgemeenschap voor staat, de groepen waar baasjes de dienst uitmaken en die niet vatbaar zijn voor correctie van de pastoraal verantwoordelijken, of waarin juist te weinig leiderschap is. Ook Kleine Kerkgemeenschappen zijn vatbaar voor deze ontwikkelingen. We moeten ons daarover geen illusies maken vanwege de mooie term, de hooggestemde idealen en de goede ervaringen in andere landen.

3. Kleine kerkgemeenschappen in de protestantse kerken

Kleine groepen zijn niet alleen een bekend fenomeen in de katholieke kerk, maar ook in de protestantse geloofsgemeenschappen komen ze voor. Vooral in evangelicale kringen wordt er veel en enthousiast gebruik van gemaakt in de vitalisering van gemeenten. En ook hier worden ze gezien als constituerend voor de christelijke gemeente. In Nederland wordt vaak de term 'groeigroep' gebruikt. Groeigroepen zijn groepen die bedoeld zijn om te groeien: te groeien in geloof, door samen een dieper besef te krijgen van waar het in het christendom over gaat, te groeien in gemeenschap, door meer onderlinge contacten te krijgen en zo meer 'Lichaam van Christus' te worden, en te groeien in de wereld, dus de christelijke boodschap onder meer mensen en in de samenleving ingang te doen vinden. Maar het is ook de bedoeling dat de groepen zelf groeien, dat ze nieuwe leden zoeken en als de groep groter wordt dan ongeveer 15 wordt de groep gesplitst. Het accent ligt in de groeigroepen op het geloofsgesprek, door met elkaar te spreken over het geloof ontstaat er een kern van mensen die steeds intensiever betrokken raakt op het geloof en de geloofsgemeenschap. Wel kan het zijn dat groepen zich in een meer actieve, diaconale richting ontwikkelen. Dit laatste zien we goed bij een tweede voorbeeld van kleine kerkgemeenschappen van de invloedrijke Willow Creek Community Church. Daar moet iedereen die lid wil worden eerst een zogenaamde 'gaventest' doen, waarbij gekeken wordt welke taak in de gemeente het beste door deze persoon vervuld kan worden. Die gaven worden vervolgens ingebracht in een kleine groep. Omdat de Willow Creek Community Church meerdere duizend

bezoekers per weekeind kent, is de kleine groep voor de leden de kern waarbinnen geloof en leven samen komen. Daar wordt gevierd, daar wordt pastoraat beoefend, daar wordt het Evangelie geleefd en verkondigd, daar komen mensen in contact met God, worden mensen veranderd en de kerk opgebouwd. Er zijn meer studieuze groepen, er zijn diaconale groepen, er zijn zelfhulpgroepen, maar de tuingroep is ook een kleine groep. En ook hier worden de groepen gesplitst als ze te groot worden.

Als ik de beschrijving van deze groepen naast de katholieke kleine kerkgemeenschappen leg, vallen me naast de overeenkomsten een paar duidelijke verschillen op. Ten eerste valt me op dat de protestantse groepen uitdrukkelijk de bedoeling hebben ook in getal te groeien. De groeigroepen moeten (ook) een wervend karakter hebben, randkerkelijken en buitenkerkelijken aanspreken, en zich splitsen als er teveel leden zijn. Zo ontstaat er in een gemeenschap een soort olievlekwerking, die zich uitspreidt naar de samenleving. En daardoor houd je de groepen ook naar buiten gericht en dus open. Deze drive, deze motivatie is volgens mij bij de katholieke voorbeelden afwezig. Als ik het rapport van het KASKI doorlees, dan valt me op dat er nergens naar voren komt dat de groepen dienen te groeien. Het gaat om de vraag of er kleine groepen zijn waar over het geloof gesproken wordt, dat dit belangrijk is voor de leden en de kerk, dat er ook sociale contacten ontstaan. Maar groei is geen belangrijk thema; bij de parochiële voorbeelden kwam ik het eigenlijk niet tegen, bij de voorbeelden uit de Nieuwe Bewegingen werd het vaker genoemd maar het bleef volgens mij meer bij een wens dan dat er nu een gestage stroom is van nieuwe leden en dat groepen zich daardoor moeten splitsen. Men worstelt ook een beetje, zo lijkt het, met de manier om deze groepen op een aantrekkelijke manier voor een breder voetlicht te krijgen, en werft daardoor mensen die toch al bij de parochie of beweging betrokken zijn.

Een tweede verschil tussen protestantse groeigroepen en katholieke kleine kerkgemeenschappen ligt in de taakopvatting die ze hanteren. De katholieke groepen zijn, volgens de omschrijving en volgens de voorbeelden, bijna geheel intern gericht op geloofsopbouw, geloofsgesprek, geloofsvorming, liturgie en gebed. Daar is

niets mis mee, en het is in het huidige tijdsgewricht ook zeker nodig, maar het is maar een gedeelte van het leven van een christen. Het valt in dat kader op dat de protestantse groepen een veel breder palet bestrijken, waarop naast spirituele ook diaconale, maatschappelijke en organisatorische aspecten naar voren komen. Die breedte doet niet alleen recht aan de diversiteit die een christelijke gemeenschap nodig heeft. Ze doet ook recht aan de verschillende gaven die mensen hebben: sommigen zullen hun geloof beleven in het helpen van armen en het uitdelen van voedselpakketten, anderen zullen het nodig hebben om dat eens te doen en zo in hun geloof te groeien. Tenslotte is het ook een spannende vraag hoe je je geloof kunt laten groeien door de tuin van de kerk bij te houden, het gebouw schoon te maken of in technische zin te onderhouden. Vaak zijn dit taakgerichte groepen, doeners, en dat moet ook, maar ze staan in het geheel van de missie van de kerk en kunnen door gebed, pastoraat en onderling gesprek hun taak misschien beter verrichten.

Een derde verschilpunt is niet helemaal duidelijk en ook eerder een discussiepoint. Moeten de groepen namelijk homogene of heterogene groepen zijn, moeten ze dezelfde soort mensen als leden hebben of mensen van verschillende leeftijd, opleiding, geslacht? Hierover zijn de meningen verdeeld. Over het algemeen wordt in protestantse evangelicale kringen gewerkt met homogene groepen, een goed voorbeeld is de Alpha-cursus. Er wordt vanuit gegaan dat in groepen met soortgelijke leden gemakkelijker een gesprek op gang komt, dat op dieper niveau gevoerd wordt, en dat daardoor gemakkelijker de christelijke boodschap overkomt. Hier zijn sociologisch wel argumenten voor te geven: verschillen zijn storend en moeilijker te overwinnen. De voorbeelden die ik gaf zijn niet zo expliciet over het homogene of heterogene karakter van de groepen. In het rapport van het KASKI komt het thema een aantal keren terug. De positie van het aartsbisdom is voor mij niet eenduidig: in het rapport staat dat de doelgroep bestaat uit mensen boven de veertig die regelmatig een kerkdienst bezoeken – een tamelijk nauw omschreven groep dus –, maar toen ik de beleidsmedewerkster eens sprak beweerde ze dat het de bedoeling was gemengde groepen te bereiken. Bij Renew

wordt ernaar gestreefd gemengde groepen te vormen. Bij de Katholieke Charismatische Vernieuwing zijn de kleine kerkgemeenschappen redelijk gemengd, de gebedsgroepen weer homogener qua leeftijd en ook etniciteit. Lifeteen richt zich natuurlijk exclusief op jongeren. Ik denk dat het niet in algemene zin te zeggen is of homogene of heterogene groepen beter zijn. Wel denk ik dat het goed is om niet vanuit een bepaald symbolisch denken – de christelijke gemeente is er voor iedereen – krampachtig vast te houden aan heterogene groepen.

4. Kleine kerkgemeenschappen en kerkopbouw

Welke functie kunnen kleine kerkgemeenschappen nu hebben in de opbouw van katholieke geloofsgemeenschappen? Ten eerste moet gezegd worden dat als je echt een gemeenschap op wil bouwen op basis van kleine kernen, dan moet je dat ook consequent en systematisch, en met overtuiging doen. Kleine kerkgemeenschappen die ‘erbij’ horen, die ‘er ook’ zijn, zijn gedoemd te falen. Voor de groeigroepen en voor Willow Creek geldt dat de kleine kernen niet een bijkomstigheid zijn, maar een uitgangspunt, ook in theologische zin. De kerk wordt opgebouwd uit kleine groepen, mensen kunnen alleen tot geloof komen in kleine groepen, alleen daar worden geloof en leven aan elkaar verbonden. Het is een hele kunst om de kerk niet te denken vanuit pastoor en kerkbestuur, maar radicaal vanuit de basis van de gelovigen en die voorop te stellen als het om het beleid van parochie of bisdom gaat. Dat is niet iedereen gegeven, en zeker in onze hiërarchisch georganiseerde katholieke kerk kunnen we daar nog wel wat van leren. Het biedt echter grote voordelen, zeker in een kerk die kampt met een tekort aan voorgangers. Het belangrijkste voordeel werd mij eens uitgelegd als het verschil tussen vermenigvuldigen en vermeerderen. Een pastor die doet aan vermeerderen is er een die steeds meer taken op zich neemt en steeds meer bordjes in de lucht probeert te houden. U begrijpt dat daar een grens aan is. Een pastor die doet aan vermenigvuldigen is er een die andere mensen toerust om bepaalde taken te doen. Daardoor worden uiteindelijk dezelfde taken gedaan, misschien nog meer, maar met meer voldoening door degenen die die taak uitoefenen. Kleine kerkgemeenschappen zijn

uitstekend geschikt om aan vermenigvuldiging te doen, en zo het herderlijke karakter van de pastor geheel tot zijn recht te laten komen. Dit geldt in het bijzonder als zo’n pastor meerdere geloofsgemeenschappen onder zijn hoede heeft.

Als kleine kerkgemeenschappen goed worden opgezet, kunnen ze een belangrijke bouwsteen vormen in de verandering van de kerk in de richting die haar aanpast aan de eisen van de moderne tijd. Hierboven werd al gezegd dat het kerkmodel waar we vandaan komen getypeerd kan worden als een volkskerk: een vrij bureaucratisch georganiseerde kerk, waar weinig gekeken wordt naar het individu, waar verwacht wordt dat mensen deelnemen aan de rituelen en aan kerkelijke georganiseerde activiteiten, en lid zijn van kerkelijk-sociale organisaties. Dit model bestaat al langer niet meer, door de individualisering en secularisatie, en door de enorme uitbreiding van seculiere sociale, politieke, en vrije-tijds mogelijkheden. Kerk moet zich hierin op een andere manier bewegen, en op een andere manier invloed zoeken en verwerven, en op een andere manier mensen aanspreken en motiveren. Een manier is om een kerk veelmeer te denken in een netwerk, als een structuur die bestaat uit kleine groepen, die elk hun eigen contacten hebben met andere kerkelijke groepen maar ook met groepen buiten het kerkelijk netwerk. Van die kleine groepen kunnen uitsluitend christenen lid zijn, maar in sociaal-diaconale groepen kunnen ook uitstekend niet-christenen lid zijn. Die groepen hebben elk ook hun eigen manier van vieren. Als we kerk, en de plaats van de kerk in de samenleving, op deze manier denken, spreken we over een netwerkkerk of vloeibare kerk. Kleine groepen kunnen in deze vorm een uitstekende rol vervullen, als we tenminste bereid zijn kerk niet meer als één blok maar als een netwerk, als een beweging, of theologisch gezegd: als volk Gods onderweg te zien.

Ik wil er wel voor waken dat zo’n netwerkkerk niet desintegreert, maar verbonden blijft aan een plek, een pastor, een groter verband van een geloofsgemeenschap. We hebben als kerk immers niet de pretentie kleine groepjes te bedienen, maar het gelovige volk Gods te verzamelen, te verenigen, en op te bouwen. Waar komen die kleine groepjes in contact met andere groepjes, waar met de

lokale, regionale en diocesane kerk, waar met de wereldkerk? Komen ze samen om de eucharistie te vieren en om te luisteren naar het Evangelie? Dat vind ik wel een vraag, zowel theologisch als sociologisch. Want een netwerkorganisatie is niets zonder verbindingen tussen delen. Hiermee wordt ook tegemoetgekomen aan enkele gevaren die ik bij kleine groepjes zag, namelijk het gevaar dat ze zich afsluiten voor buitenstaanders, en afsluiten voor leiding en correctie. Door groepjes op geregelde tijden en plaatsen bij elkaar te laten komen worden ze ertoe gezet om zich open te houden voor anderen, en voor de Ander. Ik denk dat het hiervoor ook goed is dat groepjes ook andere taken vervullen dan in het beeld van de kleine kerkgemeenschappen geschetst wordt, namelijk bidden, bezinnen, vieren. Juist als kleine kerkgemeenschappen ook andere taken vervullen, zoals schoonmaken, zingen, en hulpverlening, ervaren de leden van die groepjes dat ze elkaar nodig hebben voor de opbouw en instandhouding van de kerk en het geloof.

Tenslotte dient nog één aspect naar voren te komen: kleine kerkgemeenschappen zijn niet voor iedereen en voor elke situatie geschikt. Gedachten, zoals ik die wel eens uit het aartsbisdom gehoord heb, om kleine kerkgemeenschappen overal in te voeren, zijn tot mislukken gedoemd. Niet elke pastor zal zich de leiderschapsstijl eigen kunnen maken die geschikt is voor het begeleiden van kleine kerkgemeenschappen. Ook zal niet elke parochie geschikt zijn voor het grootschalig inzetten van kleine groepen, bijvoorbeeld door weerstanden in de parochie of door de maatschappelijke context waarin de parochie gesitueerd is. Tenslotte is de kleine kerkgemeenschap niet geschikt voor elk lid van de katholieke kerk. Kleine groepen zijn gekenmerkt door hoge betrokkenheid, intensieve persoonlijke contacten, onderlinge controle en stimulans met het oog op een taak. Niet iedereen zal zich daarbij thuis voelen, niet iedereen is zo betrokken bij kerk en geloof dat hij of zij in zo'n groepje wil deelnemen. We moeten accepteren dat er ook mensen zijn die van de kerk bepaalde diensten verwachten, een doop, een huwelijk, die gewoon in een kerkdienst willen komen en een kaarsje op willen steken, die naar een bedevaartplaats komen en verder niet bij een gemeenschap betrokken willen zijn, die geld geven en het

parochieblad willen ontvangen en zo de kerk een warm hart toedragen. Ook voor deze mensen moet de kerk open blijven staan, ook occasionele bezoekers moeten niet het gevoel krijgen dat ze direct in een groep moeten deelnemen. Natuurlijk hebben we als kerk ook bij deze mensen het ideaal dat hun leven moge veranderen, maar we weten niet hoe de Geest in het leven van deze mensen werkt.

5. Conclusie

In de conclusie wil ik het onderscheid tussen Small Church Communities en Small Christian Communities weer oppakken. We hebben gezien dat kleine groepen een voortdurende factor zijn geweest in de christelijke traditie. Ook zijn kleine groepen geen onbekende factor in het huidige kerkelijk leven. Waar komt dan de plotselinge aandacht vandaan, waarom staan kleine groepen nu plotseling in de belangstelling? Kleine groepen zijn in staat om op een efficiënte manier taken voor een groter geheel te vervullen. Kleine groepen kunnen een belangrijke rol spelen in de aanpassing van de kerk aan de eisen van de huidige tijd. En kleine groepen bieden een kader waarin persoonlijke aandacht en zorg gecombineerd kunnen worden met persoonlijke en spirituele groei. Kleine groepen bieden dus veel voordelen, waarbij we in deze conclusie de mogelijke nadelen even zullen laten liggen. Ik zie het echter als een verkeerde weg om nu parochies om te vormen in netwerken van kleine groepen, en bestaande groepen als kleine kerkgemeenschap te benoemen. De kleine groepen komen dan te sterk in de focus van kerkopbouw, van kerkorganisatie, en ze lopen dan het gevaar alleen die mensen te bereiken die nu ook al in de kerk bereikt worden. Het is spannender om ze te benoemen als kleine christelijke groepen, als kleine geloofsgroepen. Dan is de focus niet de kerk, maar de persoon van Jezus en hoe we in deze tijd christelijk kunnen leven. Dan is er meer de gelegenheid om niet-kerkelijken of nog niet-kerkelijken die spiritueel willen groeien uit te nodigen bij deze groepen. Dan is er ook de gelegenheid om andere vormen te ontdekken waarop je kunt oefenen hoe Jezus na te volgen, anders dan door gebed, liturgie en Bijbellesing. Dat zijn de drie punten die we kunnen leren van de protestantse equivalenten van de SCC's. Kleine groepen kunnen een grote rol spelen in het proces van kerkopbouw, met een

paar mitsen en maren. Ze zijn hierin samen te vatten dat kleine groepen hun positieve invloed vooral uitoefenen doordat ze kleine christelijke

groepen zijn, kleine geloofsgroepen, en van daaruit kleine kerkgemeenschappen kunnen worden.

Bibliografie

Jodien van Ark en Henk de Roest (red.) (2004) *De weg van de groep. Leidinggeven aan groepen in gemeente en parochie*. Zoetermeer: Meinema.

Arthur R. Baranowski: *Creating Small Church Communities. A plan for restructuring the parish and renewing Catholic life*. Cincinnati (OH): St. Anthony Messenger press.

Rein Brouwer, Kees de Groot, Henk de Roest, Erik Sengers en Sake Stoppels (2007) *Levend lichaam. Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland*. Kampen: Kok.

R. W. Meertens en J. von Grumbkow (red.) (1998) *Sociale psychologie*. Groningen/Heerlen: Wolters-Noordhoff/Open universiteit.

Erik Sengers (2006) Kerk en keuze. De opstelling en vormgeving van de kerk in een keuzesamenleving. In Gijsbert van den Brink en Elco van Burg (red.) *Strijdbaar of lijdzaam. De positie van christenen in het publieke domein*. Heerenveen: Groen (97-113).

Erik Sengers (2006) *Aantrekkelijke kerk. Nieuwe bewegingen in kerkelijk Nederland op de religieuze markt*. Delft: Eburon

Moniek Steggerda: *Als een druppel in het water. Small Christian Communities en soortgelijke participatie in de R.K.-Kerk*. Nijmegen: KASKI. (0170 op www.stucom.nl).

* Dr. Erik Sengers is docent sociologie aan de ambtsopleidingen van bisdom Haarlem en aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij is medeauteur van het handboek voor kerkopbouw, 'Levend lichaam. Dynamiek van christelijke geloofsgemeenschappen in Nederland' (2007) en schreef o.m. het boek 'Aantrekkelijke kerk. Nieuwe bewegingen in kerkelijk Nederland op de religieuze markt'.

Deze lezing is ook gepubliceerd in de gedrukte versie van *KLEINE GEMEENSCHAPPEN IN PAROCHIEVERBAND* *Waarom en hoe? Overzicht van - en vergelijking tussen verschillende methodes* (Informatieboek bij het pastoraal congres 'Small Christian Communities als gaven voor de vitaliteit van parochies' 2-4 maart 2008 te Helvoirt) Zie 0220 op www.stucom.nl

Meer lezingen en teksten van het pastoraal congres waar deze lezing onderdeel van was: 0220, 0222, 0223, 0224, 0193 en andere teksten in de rubriek Parochie / Gemeente op www.stucom.nl (ook bereikbaar via www.stucom.nl/parochie).

Dit is 0221 op www.stucom.nl